

POVIJESNE PREDAJE O HRVATSKIM NARODNIM VLADARIMA

Jurica, Petar

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:276216>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

POVIJESNE PREDAJE O HRVATSKIM NARODNIM VLADARIMA

PETAR JURICA

SPLIT, 2024.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Mitovi, predaje i legende Hrvata

POVIJESNE PREDAJE O HRVATSKIM NARODNIM VLADARIMA

Student:

Petar Jurica

Mentor:

doc. dr. sc. Nikola Sunara

Split, rujan 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. POVIJESNE PREDAJE U POVIJESNOM KONTEKSTU	5
3. DOLAZAK HRVATA	6
3.1. Kraljice Tuga i Buga	10
3.2. Čeh, Leh i Meh.....	11
4. HRVATSKI KRALJEVI.....	15
4.1 Prvi hrvatski kralj Tomislav	16
4.1.1 Krunidba kralja Tomislava	16
4.2. Petar Krešimir IV.....	18
4.2.1. Badnjak kralja Petra Krešimira IV.	19
4.3. Kralj Dmitar Zvonimir	20
4.3.1. Vladavina Dmitra Zvonimira	22
4.3.2 Predaja o kralju Zvonimiru i ribaru	24
4.3.3 Kletva kralja Zvonimira	25
4.4. Petar Svačić – posljednji hrvatski kralj	26
5. ZAKLJUČAK	29
6. LITERATURA.....	30
Popis slika	32
Sažetak	32
Abstract	33

1. UVOD

Hrvatska je zemlja bogate povijesti i kulturne baštine, koja se proteže tisućama godina unazad. Ova bogata prošlost, ispunjena mnogobrojnim povijesnim događajima i ličnostima, oblikovala je identitet hrvatskog naroda i ostavila dubok trag u kolektivnoj svijesti nacije. Povijesni zapisi, premda često podložni različitim interpretacijama i varijacijama u prenošenju informacija, pružaju temelj za razumijevanje prošlih vremena. Međutim, osim službenih povijesnih dokumenata, ključnu ulogu u očuvanju povijesnog naslijeđa odigrale su i narodne usmene i pisane predaje.

Narodne predaje, kao oblik usmenog prenošenja povijesti, predstavljaju jedinstven pogled na prošlost jer odražavaju kolektivna sjećanja i vjerovanja naroda. Ove priče koje su dio žanrovskog sustava hrvatske usmene književnosti, često prenesene s koljena na koljeno, oblikovale su način na koji Hrvati percipiraju svoju povijest i identitet. Marko Dragić definira hrvatsku usmenu književnost sljedećim riječima: „Hrvatska usmena književnost, stoljećima i milenijumima pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom, ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskoga nacionalnoga i vjerskoga identiteta. Hrvatska tradicijska kultura i književnost svjedoče četrnaest stoljetnu ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i civilizaciji.“¹ Važno je nadodati da je i imenovanje samog termina književnosti tijekom stoljeća doživljavalo mnogobrojne modifikacije pa Josip Kekez navodi kako „nijedan književni pojam, a posebno nijedna književnost nisu ni približno tako često mijenjali svoje ime kao što je to bilo s književnošću koju u novije vrijeme zovemo pretežito usmenom i koja je uza sve to uvijek bila poznata, pa i najpoznatija, pod nazivom narodna.“²

Ovaj rad predstavlja presjek brojnih povijesnih predaja o hrvatskim narodnim vladarima koje su postale sastavni dio kulturne baštine hrvatskog naroda. Kroz analizu tih predaja, nastoji se osvijetliti kako su one pridonijele oblikovanju suvremenog razumijevanja hrvatske povijesti. Rad će obuhvatiti povijesni kontekst u kojem su predaje nastale, počevši od dolaska Hrvata vođenih legendarnim figurama petorice braće i dviju sestara.

Osim toga, bit će istražene predaje o hrvatskim kraljevima koji su bili ključni u rastu i razvoju Hrvatske tijekom srednjeg vijeka. Njihova vladavina, koja je završila smrću posljednjeg hrvatskog kralja Petra Svačića, označava kraj jednog povijesnog razdoblja i početak stoljeća stranih utjecaja

¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 13

² Kekez, Josip. *Usmena književnost*. U *Uvod u književnost*, urednici Z. Škreb i A. Stamać (ur.), 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 140

i dominacije nad hrvatskim prostorima. Kroz prizmu predaja i legendi, ovaj rad istražuje kako su te priče oblikovale narodno sjećanje i postale integralni dio hrvatskog kulturnog identiteta.

Kao što je istaknuto u knjizi Marka Dragića, „predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja”.³ Na lokalnoj razini, on nastavlja, predaje ne samo da čuvaju sjećanja na određene događaje i ličnosti, već i potvrđuju povijesno prisustvo i kontinuirani opstanak zajednica na određenom prostoru. Ove predaje, koje su često bogate simbolikom i metaforama, pomažu u očuvanju kulturnog identiteta i predstavljaju ključni izvor za razumijevanje kako povijest i mitologija koegzistiraju u kolektivnom sjećanju. Uz to, one su kulturni artefakti koji svjedoče o načinu života, vrijednostima i svjetonazoru ljudi koji su ih stvarali i prenosili.

2. POVIJESNE PEDAJE U POVIJESNOM KONTEKSTU

Povijesne predaje su jedan od onih arhaičnih medija koji služi za prijenos obilježja kulture, običaja i tradicije određenog naroda. Također, one govore o važnim događajima ili osobama koje su ostavile trag u povijesti, a kada se govori o hrvatskoj povijesti, epske pjesme s povijesnom tematikom i povijesne predaje Dragić dijeli na:

„1. Agrafijsku epohu.

2. Doba drevnih Grka.

3. Ilirsko i rimsko doba.

4. Starohrvatsko doba.

5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.).

6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.).

7. Period od konca 19. st. do 1914. godine.

8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.).

9. Epoha SFRJ (1945.-1990.).

10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1990.-)

³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272.

U mnogim je epskim pjesmama i predajama prisutna mitska tematika iz agrafijske i pretkršćanske etape.⁴

Osim toga, povijesne predaje čuvaju svojevrsne uspomene na događaje koji su se odvijali u povijesti te svojim kronološki slijedom ostavljaju trag na određeni narod, materijalnu i nematerijalnu kulturu te tradiciju i običaje. Iz tog razloga, Dragić primjećuje kako se u pravilu povijesne predaje pripovijedaju kao kronikati, rijetko kao fabulati i nikada kao memorati. Kronikati su kratke priče povijesnog sadržaja, fabulati su predaje s razvijenom fabulom, a memorati svjedoče o osobnom doživljaju kazivača.⁵

3. DOLAZAK HRVATA

U narodnom pamćenju važno mjesto zauzima predaja o dolasku Hrvata na prostore koje danas nastavaju. Mijatović navodi kako su početkom 7. stoljeća Hrvati iz Velike ili Bijele Hrvatske po pozivu cara Heraklija doselili u današnje krajeve boriti se protiv Avara. Hrvati su pobijedili Avare i naselili su bivše rimske provincije: Dalmaciju, Ilirik i Panonik. Budući da je to područje bilo na povoljnom geografskom položaju, tu su osnovali (organizirali) tri države: Bijelu ili Primorsku Hrvatsku od Raše u Istri do Cetine; Crvenu Hrvatsku od Cetine do Drima i Drača te Posavsku Hrvatsku između Gvozda i Drave, Save i Dunava.⁶ Međutim, istinitost te predaje je i danas upitna jer pitanje podrijetla Hrvata i dolaska Hrvata u domovinu još uvijek nije do kraja obrazloženo. Kao jedan od glavnih izvora koji svjedoče o dolasku Hrvata spominje se djelo Konstantina VII. Porfirogeneta u kojem se prvi put spominje „Hrvatska“. Naziv djela je *De administrando imperio* (O upravljanju carstvom), a u njemu su zapisane dvije priče o dolasku Hrvata. Prva govori o dijelu Hrvata koji je odlučio otići prema Dalmaciji i Panoniji pod vodstvom petorice braće i dviju sestara. Njihova imena su, prema predajama, Klukas, Lonelos, Kosences, Muhlo i Hrobatos te Tuga i Buga.⁷ Avari su se nalazili na području Dalmacije i srušili Salonu (sadašnji Solin), ali Hrvati predvođeni petoricom braće i dvjema sestrama uspjeli su pobijediti i tako osvojiti Dalmaciju. Druga priča, koju je zabilježio Konstantin VII. Porfirogenet, govori o poistovjećivanju Avara i Slavena u kojoj on tvrdi da su Avari pokorili određena slavenska plemena koja su im se odlučila pridružiti u daljnjim osvajanjima. Navodi kako je bizantski car Heraklije odlučio pozvati Hrvate iz

⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 273.

⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

⁶ Mijatović, Anđelko. *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 19

⁷ Porfirogenet, Konstantin. *O upravljanju carstvom*. Dom i svijet, Zagreb, 2003., str. 75–76.

Bijele Hrvatske da pomognu Bizantu u obrani od Avara te im je, u slučaju pobjede, obećao dati na raspolaganje dio dalmatinske obale na koji će se moći naseliti.⁸

Hrvoje Hitrec je u *Hrvatskim legendama* predstavio svoju književnu viziju dolaska Hrvata koja se donekle oslanja na usmene predaje koje cirkuliraju u hrvatskom narodu i zapis Konstantina VII. Porfirogeneta, ali je riječ o uvelike romantiziranom prikazu:

Ondje gdje se još mlada rijeka snaži novim vodama da bi silna potekla prema beskonačnoj ravnici i dalekim sjevernim morima, stajao je grad sagrađen od srušenih stabala, opkoljen visokim koljem i dubokim opkopom. U utvrđi na humku u središtu grada živjeli su brat i sestra, Hrvat i Tuga. Imali su oni još četvero braće i sestru Bugu, koji su rijetko boravili u gradu jer bijahu vođe svojih plemena što su, uz još brojna, nastavala šumovitu divljinu ispresijecanu lošim putovima. Sela i zaseoci na iskrčenim čistinama bijahu okruženi voćnjacima i povrtnjacima, na njivama su volovi vukli plugove i ljeti dozrijevalo žito. U šumi je bilo divljači u izobilju, i riba u rijekama. Pokraj ognjišta u kolibama visjeli su kratki mačevi, duga koplja bijahu oslonjena na dovratak, u stajama su hrzali snažni konji.

Svoju su zemlju Hrvati nazivali Bijelom Hrvatskom. Premda su Tugi i njezinu bratu vojvodi priznavali prvenstvo, župani nisu podnosili da im tko zapovijeda. No kada bi se nad zemlju nadvila opasnost, znalo se da je Hrvat taj koji će povesti ratnike u bitku, a kada je neprozirna magla zastirala vid i mudrijima, dolazili su pitati za savjet ljepoticu Tugu.

Mnogi su željeli da im Tuga postane ženom. I moćni Samo, vladar Zapadnih Slavena, i avarski kan koji ju je vidio posve mladu i njezina mu slika zauvijek ostala u očima. Bijaše to u ono doba kada je otac Tugin i Hrvatov, ponosni Vug, bio postao saveznikom kana Hadaora, koji je naumio osvojiti Konstantinopol. Vugu je kan obećao da će mu dati veliku zemlju na jugu, uz toplo more. No Avari i Hrvati ni uz pomoć Perzijanaca nisu prodrli u carski grad, a Vug je smrtno ranjen u avarskoj zasjedi kada se s vojskom vraćao kući. Prije nego što je njegov duh nestao u dugi, koja je put u zagrobni život, govorio je kćeri o modromu moru posutom zelenim i bijelim otocima. Obuzela ju je čežnja i molila se za tu zemlju bogu svjetlosti Svantevidu, ali i bogu mraka, jer je Črn-bog bio moćan i zavidan.

Vojvoda Hrvat je bio zadovoljan kada su Tugini prosci odlazili kući, tužni i ogorčeni. Tuga je tvrdila da mora ostati djevicom jer bi se s djevičanstvom izgubila i moć pretkazanja. Vjerovao je u to i Hrvat, koji nije mogao zamisliti život bez nje, toliko ju je volio. Smatrao

⁸ Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb. 1988., str. 47

ju je pravom kneginjom svoga naroda. Uostalom, predaje su kazivale da u davnini Hrvatima vladahu i žene.

Tuga je često viđala slike za koje mnogokad nije znala dolaze li iz prošlosti ili će se to što vidi zbiti u budućnosti. No znala je da ove hladne šume nisu bile niti će ostati domovinom Hrvata. „Mi smo još na putu“, govorila je bratu, „samo smo ovdje zapeli, a naši se ljudi i ne pitaju tko smo, odakle dolazimo ni kamo idemo. Misle da su oduvijek i zauvijek tu.“

Bizantski car Heraklije znao je o prošlosti više od Tuge, ali budućnost nije mogao nazreti. Činila mu se tjeskobnom od onoga ljeta kada su se Avari i Perzijanci bili udružili da unište Bizant i opasno zaprijetili carskom gradu. Heraklije je nemirno spavao, mučen slutnjom da će ostati zapisan kao posljednji car Istočnoga Rimskog Carstva. U noćnim morama vidio je sebe upregnutoga u drvena kola avarskoga kana.

Sve više je razmišljao o visokim i krupnim, svjetlokosim ratnicima koji su pomagali Avarima u strašnim danima opsade Konstantinopola, Nazivali su se Hrvatima i jahali bijesne konje, uporni i hrabri u bitkama. Njihova se zemlja nalazila s onu stranu divljih gudura sjeverno od Panonije.

Dočuo je Heraklije da su kivni na Avare zbog neispunjena obećanja i smrti svoga vojvode Vuga. Pozvao je pred sebe savjetnika da dozna koliko je tih Hrvata, kakva im je snaga i tko im je sada vođa. Pitao je kakvi su im običaji i odakle im ime, neobično za Slavene. Savjetnik je dozvao glavnoga knjižničara i naložio mu da prelista stare zapise o barbarima Hrvatima. Ovaj je danima listao i ništa pouzdano nije našao, sve dok nije skinuo prašinu sa sjećanja nekoga učenoga Grka, koji je živio u Tanaisu prije mnogih stoljeća. Prema njemu, Hrvati su dugo živjeli blizu sjevernih obala Crnoga mora, trgovali s Grcima i ulazili u njihove gradove, poneki i ostajali u njima. Učeni Grk je zabilježio i priču da su Hrvati nekoć živjeli u zemlji kojom sada vladaju Perzijanci. Otamo su se povukli u nevolji i sišli u veliku ravnicu, zavladao nekim slavenskim plemenima, te i sami uzeli slavenski jezik i običaje. Samo ime nisu usput izgubili.

Knjižničar je izvijestio savjetnika, a ovaj cara Heraklija. Car je razmislio i zatim poslao savjetnika na dalek put, premda je starac tvrdio da ne će preživjeti. Heraklije mu dade stotinu konjanika i kola natovarena darovima. Zaobišavši oprezno avarsku zemlju, stigne poslanik nakon dva mjeseca u Bijelu Hrvatsku i preda vojvodi mač ukrašen velikim smaragdnom. Ostale darove razdijeli Hrvat braći i sestrama te glavarima ostalih plemena, koji su se okupili da čuju što im ima reći bizantski poslanik. Na prepast starca, koji bijaše naviknut na bespogovornu poslušnost gospodaru, ti stasiti Hrvati nisu padali ničice pred svojim vojvodom. Upadali su mu u riječ, svađali se, previše pili medovinu i galamili, sukali

mačeve iz korica i uopće se neobično ponašali. Poslanik se pobojao za svoj život, no Hrvati su gosta smatrali svetinjom, čak i ovoga koji je dolazio iz grada pod kojim su poginuli mnogi hrvatski ratnici.

Nakon tri dana vijećanja hoće li pomoći Bizantu protiv Avara i zauzvrat dobiti zemlju na jugu, stvoriše se dva nepomirljiva tabora. Jedni su držali da se radi o novoj prijeveri te tvrdili da im je posve dobro u ovoj zemlji, a drugi prihvaćali Heraklijevu ponudu. Među posljednjima bijahu vojvoda Hrvat i njegova braća Kluk, Muhlo, Lobel i Kosenc, te sestre Tuga i Buga. Kada je Tuga stala na veliki panj pokraj rijeke i raširila ruke govoreći strasno da je put na jug volja bogova, pokolebaše se neki iz prvoga tabora i prijedohu na stranu vojvode i Tuge. Tako napokon veći dio Hrvata prisade uz Heraklijev naum, a poslanik se živ i sretan vrati u Carigrad.

Kada je okopnio snijeg i rode se stale vraćati u gnijezda, poslala je hrvatska vojska prema jugu. Vojvoda Hrvat vodio je ratnike zapadnim rubom Panonije koja bijaše središte avarske zemlje, i preko sedam brda doveo vojsku do mora o kojemu je snivala Tuga. Bilo je baš tako lijepo kao što je opisao Vug. Miris kadulje draškao je nozdrve nemirnih konja, a Tuga je dugo sjedila na kamenu ukočena i očaran, obuzeta radošću kakvu do tada nije osjetila.

I njezin brat bijaše dirnut nestvarnim slikama, ali se nije mogao prepustiti snatrenju. Tu je zemlju morao osvojiti mačem i istjerati iz nje Avare. Bijaše mu već jasno da sva Dalmacija i ne pripada Bizantu te mu Heraklije ne može dati što nije njegovo. I bolje je tako, jer Hrvati nikome ne će ostati dužnicima.

Pošalje vojvoda uhode i izvidnice, te mu dojavio da dio avarske vojske boravi u nizini blizu Jadere, a glavnina kod ostataka nekad velike i bogate Salone, koju su Avari odavno bili razrušili.

Kada su se ratnici i konji dobro odmorili od naporna puta, udare hrvatski konjanici na Avare kod Jadere i razbiju im vojsku, a zatim se okome na one kod Salone, gdje na stranu Hrvata prijeđu Slaveni koji bijahu podložni Avarima i jedva su dočekali da se riješe nemilosrdnih gospodara s kojima su bili došli u ove krajeve kao saveznici, a završili kao roblje.

Glasi o hrvatskom prepadu i pobjedama stigoše do kana, koji krene iz Panonije, ali ne stigne do mora. Tjerajući Avare na sjever, sve do rijeke Save, sukobiše se Hrvati s kanovim konjanicima te ih potukoše do nogu, a Hrvat dostigne Hadaora koji se dao u bijeg i odrubi mu glavu, te tako osveti oca Vuga.

Osvojenu zemlju nazvaše Hrvati svojim imenom. Potisnuli su uskoro glavninu Avara i preko Drave na sjeveru, a na istoku se učvrstili na Dunavu. Njihova se stara domovina izgubila u magli povijesti, a ova nova na jugu postade i ostade jedinom domovinom Hrvata.⁹

3.1. Kraljice Tuga i Buga

Kada se govori o kraljici Tugi, mora se spomenuti područje Poljica koje se nalazi jugoistočno od grada Splita, a obuhvaća teritorij u trokutu od Stobreča do Zadvarja i Garduna na Cetini.¹⁰ Obuhvaćaju dvadeset i jedno naselje, a među njima je i mjesto Tugare koje je, prema predaji, dobilo ime po lijepoj djevojci duge zlatne kose i crnih očiju koja je stolovala u Tuginim dvorima.¹¹ U narodu i danas postoje priče o tome kako se Tugu može sresti dok je pun Mjesec na nebu, a ona u prekrasnoj bijeloj haljini prelazi preko ruševina svog nekadašnjeg dvora:

Daleko, daleko odakle pušu ladni vetrovi i snig vije, nalaze se visoke gore, di su u davna vrime stolovali naši pradiđovi. To se gorje zove Karpati. Naši su pradiđovi čuli kako je toplo u krajevima blizu sinjih vali, pa su pod vodstvom petero braće i dvi sestre krenili na dalek put. Jedan od braće, najstariji zva se Hrvat, a sestre su bile Tuga i Buga. Hrvat je ka najstariji brat bija snažan i jak i duž puta je branija svoj narod od zviru i neprijatelja.

Tuga je bila divojka duge zlatne kose i crnih očiju. Govorilo se da je biloj vili druga. Ona je svake večeri i jutru uveseljavalala ljude svojom pismom. Onda im je bilo lakše putovati kroz šume i nizine, dok nisu napokon ugledali more. To je bila njihova nova domovina koju podilili među sobon. Bilo je dvanaest plemena. I Tuga je dobila lip kraj, ravnicu podno Mosora – Poljica. Ona je tu sagradila svoje dvore, a oko njena dvora plemići su sagradili palače. I tako je nastala gradić koji su zvali Tugini dvori, a danas se zovu Tugari. Bila je Tuga pobožna i dobra i činila svima lipega. U Policin se nije smilo govorit ružno, ni svađat ili štogod jedno drugom uzet. Svi su radili, trudili se i punu su kuću svega imali. Svi su živili u ljubavi.¹²

Fizički opis Tuge u navedenoj predaji sliču opisima vila u narodnoj percepciji, a njezino boravište locira na područje današnjih Tugara. U nastavku predaje kazuje se o njezinoj smrti:

⁹ Hitrec Hrvoje, *Hrvatske legende*. Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 5-9.

¹⁰ Poljica. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/49319>) Pristupljeno 27. 6. 2024.

¹¹ Dragić, Marko. „Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju.“ *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, No. 2-3. Split, 2009., str 23.

¹² Isto, str. 23–24.

A kad je Tuga umrla, svi su za njon plakali i nisu je Poljičani ni dan danas zaboravili. Ona i danas zna, za misečine, u biloj haljini i duge plave kose proći priko ruševina svoga dvora u Tugarima bdijući nad Pojičanima i Pojicama.¹³

Tuga je ostavila znatan trag u predajama hrvatskog naroda, a u livanjskom kraju i danas se pripovijeda da je planina Tušnica nazvana po kraljici Tugi ¹⁴ koja je tamo dolazila u posjete svojoj sestri Bugi.

Uz Tugu, na ove je prostore prema predaji došla i njezina sestra Buga. Ipak, Buga se morala razdvojiti od svoje sestre prilikom dolaska u Dalmaciju jer se svako pleme nastanilo na svojem mjestu, a narod pripovijeda kako se ona nastanila u Prisoju i da je prema njoj prozvano i Buško jezero.

U Dučiću, u Prisoju, bila gospodarica neka Buga. Po njoj je nazvano Buško jezero i narod, mi ovde, Bužani. Tu u jezeru ima neka gradina, najprije da je rimska, ali sad se ne vidi. Kad je sušna godina dobro se vidi. Veliki je to bijo grad i tu je bilo groblje, sićam se da sam jednom vidila kad su te mrtve iskapali.¹⁵

3.2. Čeh, Leh i Meh

Postoje mnoge povijesne predaje koje opisuju trojicu braće, utemeljitelje triju slavenskih zemalja koje se i danas (s izmijenjenim imenima) nalaze na europskom kontinentu. Vjeruje se da je Čeh utemeljitelj Češke, Leh da je osnovao današnju Poljsku, a Meh Ruteniju čiji dijelovi danas pripadaju Rusiji, Ukrajini i Bjelorusiji. Pribojević u svom govoru *O podrijetlu i zgodama Slavena* održanom 1532. godine spominje Čeha, Leha i Rusa kao praoce češkog, poljskog i ruskog naroda:

*(...) Međutim (kako
navode papa Pio, Mehovita i poljski
anali) braća Čeh, Leh i Rus, protjerani
iz Dalmacije zbog unutrašnjih ratova,
bijahu praoci Čeha, Poljaka i Rusa ili,*

¹³ Isto, str. 24.

¹⁴ Guslarske pjesme, Riječka Tiskara, Rijeka, 1974. (o porijeklu naziva planine Tušnice)

¹⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 298.

*točnije, ta tri brata dokopaše se vlasti
nad tim narodima i nazvaše ih svojim
imenom. Tako su po Čehu nazvani njihovim
jezikom Česi, koje nazivamo „Bohemi“,
po Lehu Lesi, koji su sada Poljaci,
a po Rusu Rusi, koji se zovu i Moskoviti.¹⁶*

Kod Orbinija nalazimo spomen na Čeha i Leha, a Meha ili Rusa on ne spominje:

Čeh Hrvat bijaše muž plemenit i među svojima uvelike štovan. Nehotice ili pak hotimice ubije jednoga od svojih, čovjeka velika ugleda. Kad ga zbog toga optužiše i htjedoše mu suditi, on se nipošto ne htje pojaviti na sudu, dok njegovi protivnici svejednako ne odustajahu od svakodnevnih proganjanja. Stoga najveći dio Hrvatske usta na oružje u obranu i zaštitu svojih zakona protiv ogluhe Čehove. Spoznavši kolika je pučka srdžba, Čeh ne počeka više ni trenutka, nego da bi izbjegao pogibli, na savjet prijatelja otputuje na vrijeme, odlučivši potražiti novo prebivalište namjesto prvobitno svoje domovine. Krenu tako u potragu za sigurnim utočištem i udobnim boravištem gdje bi se nastanio, a pridruži mu se brat njegov Leh s rodbinom, prijateljima, slugama i s mnogo drugih ljudi. Zaputiše se onim putem koji ih preko Valerije, smještene između Dunava i Save i tada pod vlašću Hrvata, vođaše u gornju Panoniju, u blizini Moravske. Skrenuvši dakle u Moravsku i otkrivši da se ona, kao i velik dio Saske, nalazi u posjedu Slavena, neko se vrijeme tamo zadržase. Moravci ih, doznavši povod njihova putovanja, poučiše što im je činiti te im objasniše kako se nedaleko nalazi zemlja što je Germani zovu Bohemija i koju oni nekoć nastavahu, a trenutno da je pusta i u potpunoj osami, izuzev šačice Vandala, također roda slavenskoga, koji razasuti prebivaju na nekoliko mjesta u jadnim nastambama, te kako se to čini prikladnim mjestom za novi stan Čehove družbe. Čeh to prihvati tim radije što mu bijaše jasno da se nalazi u takvu položaju da nema nikakve koristi raspravljati o ponuđenim mu prijedlozima. Krenuvši dakle ponovno na put i zaputivši se ravno prijevojem Hercinskog gorja, idući posvuda miroljubivo i ne dirajući ni u koga, spusti se Čeh u Bohemiju. Kudgod krenuo, mogaše vidjeti svojim očima ono što mu bijaše ispričovano, odnosno da je Bohemija neobrađena, pusta i nastanjenja stadima ovaca i krdima goveda više nego ljudima, kojih bijaše vrlo malo, dok životinja bijaše bezbroj. Ljudi koje tamo zatekoše ne bijahu nimalo uljuđeni, nego duge kose i odreda pastiri. U početku, kad

¹⁶ Pribojević, Vinko. *O podrijetlu i zgodama Slavena*. JAZU, Zagreb, 1951., str. 171.

ugledaše Čehove ljude, nikad prije viđene, prestašise se; no shvativši da su oni njihove narodnosti i prijatelji, smjesta razmijeniše pozdrave grleći se, te donoseći poklone kojima običavahu darivati prijatelje i gooste, a to su mlijeko, sir i meso. Dadoše potom Čehovoj družbi vodiča da ih odvede u donju Bohemiju. Stigoše tako do planine što se uzdiže između rijeka Labe i Vltave, a tamošnji je ljudi zovu Rzip, što znači vidik, jer se odonud vide okolna velika i prostrana polja. Čeh se pope na planinu te gledajući svud oko sebe, promatraše zadivljen sad nebo i čist zrak, sad plodno tlo, šume i gajeve pogodne za ispašu, pa bacaše pogled na bistre vode i rijeke bogate ribom. Ne uzmogne više kriti radost u duši, pa ruku uzdignutih prema nebu stade zahvaljivati bogovima na tolikim blagodatima. Ubi tada žrtve koje bijaše ponio sa sobom te prinese žrtvu bogovima, kako bijaše običaj onoga puka. Vrativši se svojim dolje u ravnici, unese u sve novo veselje objavivši im da je došlo vrijeme da se skonča i to njihovo dugo i besciljno lutanje, te potičući ih da na tom mjestu sagrađe kuće i poglavito obrađuju zemlju kako ne bi bili prisiljeni živjeti samo od lova i na mesu poput zvijeri. Hrvati bijahu vješti kako gradnji, tako i ratarstvu, te stoga svak od njih radosno i spremno obeća tako učiniti. No Čeh svejednako nastavljaše sokoliti ih i silno umnoži dolaskom kako Vandala, tako i Dalmatinaca, koji se stjecahu u Bohemiji kao mjesto spokojno i daleko od svih buna i stalnih ratovanja. Leh tada, poželjevši i on postati začetnikom jednog naroda i kraljevstva, pristupi svom bratu Čehu s molbom da ga pusti u potragu za novim boravištima i novima krajevima, zajedno sa svima onima koji ga žele slijediti. Obeća bratu da će se, ne pronađe li slučajno to što traži, vratiti k njemu. Lasno ishodiivši to od brata, prijeđe planine na sjeveru te stiže u krajeve koji se trenutno nalaze djelomice u posjedu šleskom, a djelomice poljskom. Leh, upravo poput svog brata Čeha, bje u svom pothvatu sretne ruke i naseli te krajeve novim pukom, pokazujući se svagda krajnje skromnim prema svekolikoj svojoj čeljadi, a nigda častohlepnim ili oholim, upravo onako kako to činjaše njegov brat Čeh. Stoga puk njihov sačuva vječni spomen na obojicu te se, prepoznajući u njima svoje začetnike, prozvahu po njima tako da se sve do danas Bohemi po Čehu zovu Česi, a Poljaci po Lehu Lesi.¹⁷

Predaju o trojici braće, praočevima spomenutih slavenskih naroda, zabilježio je na području Krapine Ljudevit Gaj polovicom 19. stoljeća, a ovdje donosimo njezinu modernu interpretaciju:

Braća Čeh, Leh i Meh bila su kraljevske krvi i imali su sestru Vilinu. Svaki je od njih stolovao u svom gradu na zagorskome brijegu. Spominju se grad Psar na brijegu Josipovcu, grad Šabac na istoimenom brijegu i Krapina, također na brijegu. Braća su skovala plan kako se riješiti teškoga rimskog jarma. Tajno su se sastajala prelazeći kožnati

¹⁷ Orbini, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Golden Marketing, Narodne novine, Zagreb, 1999. str 110-112.

viseći most između krapinskog i psarskog grada. Međutim, njihova je sestra bila u tajnoj vezi s rimskim namjesnikom. Nakon što su Čeh, Meh i Leh skovali plan za napad na Rimljane, Vilina je upozorila svog dragog i izdala braću. Braća su uspjela ubiti namjesnika i krenula osvetiti se sestri. Vilina je potom pobjegla u Vilin Jame, gdje su stolovale vile. One su pomogle svojoj imenjakinji te je ona tamo rodila sina. Kratko nakon toga braća su slučajno pronašla Vilinu dok se sunčala ispred spilje i odvela je u Krapinu. Tamo su je uzidali u toranj blizu pivnice.

Vile su preuzele brigu za dijete. Međutim, jednoga dana razišle su se po šumi i ostavile Vilinina sina samoga. U njihovu je spilju utrčao vol, zaletio se u dijete koje se igralo zlatnom jabukom i nabio ga na rogove. Vol je skočio kroz podzemni put koji vodio ispod brda Velikoga Žljeba i Hajdinskoga Zrna u šumu. Dijete je umrlo, a pronašao ga je neki pustinjač i sahranio. Budući da je dijete imalo lijepu glavu, to se mjesto danas zove Lepoglava.

Rimljani kreću u osvetu i pokoravanje pobunjenog naroda. Braća su uvidjela da Zagorje neće moći odoliti moćnoj rimskoj vojsci. Nakon vijećanja sa starješinama, braća i svi odličnici odlučili su pobjeći. Nakon što su prešli Dunav, razdvojili su se u tri smjera. Kad su pobjegli dovoljno daleko, osnovali su nove države. Čeh je osnovao Češku, a Leh zemlju Lehiju (stari naziv za Poljsku). Meh, koji se u nekim verzijama legende zove Rus, osnovao je Ruteniju.¹⁸

Dragić je od Dražena Kovačevića preuzeo njegovu inačicu predaje o Čehu, Lehu i Mehu u kojoj je Kovačević dodao da im se otac zvao Hrvat, a glasi:

U zemlji Hrvatskoj kako kažu stari kroničari, živjelo nekad davno svo plemstvo slavensko. Knezom im bijaše Hrvat stolujući u starom gradu Krapini. Pokoravao se on rimskom caru i njegovom namjesniku u Hrvatskoj. U dubokoj starosti umre knez i ostavi za sobom tri sina: Čeha, Leha i Meha, te kći po imenu Vilina. Sinovi uz Krapinu sagrađe još dva grada – Psari i Šabac i vladaše njima. Dostora dozlogrdilo braći rimsko gospodarstvo pa odluče rimski jaram zbaciti. Njihova se sestra zagledala u rimskog namjesnika te mu, bojeći se za nj, ispriča što braća snuju.

Doznajući sestrinu izdaju, braća je uzidaju živu u toranj krapinskog grada kojeg i danas nazivaju Vilinim tornjem.

¹⁸ „Krapinska legenda o Čehu, Lehu i Mehu.“ *Povijest.hr* (URL: <https://povijest.hr/drustvo/kultura/krapinska-legenda-o-cehu-lehu-i-mehu/> Pristupljeno 8. 7. 2024.).

Uvidjevši da se ne će moći obraniti od rimskog cara, odluče braća poći na sjever.

*Krenuše braća preko triju rijeka, put sjevera: Čeh utemelji Češku, Leh osnuje Poljsku, a Meh Rusiju.*¹⁹

Slično je napravio i Hrvoje Hitrec čija priča kaže kako je Vilina rodila sina s kojim je provodila cijele dane poput prave majke. Jednog dana, dok je ona spavala na suncu, njezina su braća bila u lovu na divlje životinje. Dok su proganjali jelena, opazili su svoju sestru kako spava i odveli ju u Krapinu gdje su je zazidali u tornju. Dijete je ostalo igrajući se zlatnom jabukom sve do trenutka kada ga je jedna dobra vila, majčina prijateljica, uzela i, pomalo sudbinski, ostavila na drugoj strani šume kako bi ga netko iz zemaljskog svijeta pronašao. Naišao je jedan putnik koji je uzeo dijete i odnio ga svojoj ženi, a taj se lokalitet od toga trenutka zove Lepoglava, po lijepoj glavi Vilinina sina.²⁰

4. HRVATSKI KRALJEVI

Iako je mnoge podatke u hrvatskoj povijesti teško datirati zbog različitih tumačenja povijesnih vrela, kada se govori o dobu hrvatskih kraljeva većina će se složiti da je trajalo od 925. godine i krunjenja kralja Tomislava do smrti posljednjeg hrvatskog kralja Petra Svačića (Snačića) 1097. godine. Nakon toga, uslijedio je dug period hrvatske inferiornije pozicije u odnosu na susjedne europske velesile u kojima Hrvatska nije imala svoju autonomiju i diktiran joj je bio ritam razvitka zbog brojnih geopolitičkih razloga.²¹ Tomislav Raukar obrađuje tematiku hrvatskih kraljeva i tvrdi da je „osnovni dodir zajednica - romanskih u gradovima i hrvatskih u njihovu zaleđu položen na svim područjima društvenog razvoja upravo u ranom srednjem vijeku. U takvu ozračju druge polovice XI. stoljeća zbivaju se, u usporednom rađanju, umjetnost beneventane i cvat glagoljske riječi iskazujući snagu društvenog i kulturnog srašćavanja na istočnojadranskoj obali.“²²

¹⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 296-297.

²⁰ Hitrec, Hrvoje. *Hrvatske legende*. Školska knjiga, Zagreb, 2007. str. 13.

²¹ Usp. Brković, Milko. „Hrvatski kraljevi.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 42, 2000., str. 503-505.

²² Raukar, Tomislav. *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*. Školska knjiga, Zagreb, 1997. str.56

4.1 Prvi hrvatski kralj Tomislav

U dalmatinskoj Hrvatskoj 914. godine vladao je ban Tomislav, prema riječima Rudolfa Horvata, mlad i hrabar, ali njegovo porijeklo i povezanost s prijašnjim banovima Hrvatske nije poznato.²³ Kada su se Mađari, tada smatrani europskim nomadskim narodom, u više skupina naselili po Ugarskoj, počeli su na svojim brzim konjima provaljivati u Njemačku, Italiju, Bugarsku i u Bizantsko carstvo. Međutim, u vrijeme tih pljačkaških pohoda, Mađari su ušli u sukob s hrvatskim knezom Tomislavom koji ih je odbio od hrvatskih granica i svoju vlast proširio po najvećem dijelu nekadašnje Panonske Hrvatske sve do Drave i današnje slavonske ravnice gdje je proširena Hrvatska graničila s Bugarskom. U vrijeme tih mađarskih pljačkaških pohoda mnogo je naroda prebjeglo u Hrvatsku iz nekadašnje Panonije pa se stoga vjeruje da se Panonska Hrvatska sama od sebe u teškim vremenima prislonila uz Dalmatinsku Hrvatsku kao uz jači državni organizam, a ljudi na vrhu bili su i dalje domaći.²⁴

Prema Dragiću, Tomislav je petnaestak godina nakon trijumfa nad ugarskom vojskom proglašen kraljem na Duvanjskom polju. Zlatnu krunu predao mu je hrvatski biskup Grgur Ninski, a Hrvatska je prvi put u povijesti postala kraljevinom. Jedna od glavnih reformi koje je uveo kralj Tomislav bila je uvođenje feudalnog sustava, po uzoru na ostale europske vladare.²⁵

Brojni izvori veličaju vladavinu kralja Tomislava, a bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet piše: „Krštena Hrvatska postavlja konjaništva do 60.000, a pješadije do 100.000 i sagena do 80 i kondura do 100. Na sagenama imaju po 40, na kondurama po 20, a na manjim kondurama po 10 ljudi.“²⁶ Te brojke dovoljno govore o moći i strateškoj inteligenciji prvoga hrvatskoga kralja.

4.1.1 Krunidba kralja Tomislava

Budući da je u kratkom osvrtu na poneke karakteristike vladavine kralja Tomislava već opisan dio njegove krunidbe, u ovom poglavlju dodatno će biti opisan taj slavni događaj.

Hitrec je u *Hrvatskim legendama* ponudio literarno viđenje toga događaja. U povorci prema crkvi koju su predvodili svećenstvo pa redom župani, banovi, načelnici gradova i upravitelji župnih i kraljevskih gradova, Tomislav se nalazio na začelju kolone. Ispred crkve je bio počašćen prisustvom papinskih izaslanika s prvostolnikom Splitske biskupije i ostalim pripadnicima crkve.

²³ Rudolf Horvat. *Povijest Hrvatske I. (od najstarijeg doba do g. 1657.)*. Tiskara Merkur, Zagreb, 1924. str. 42.

²⁴ Ferdo Šišić. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990., str 127-129.

²⁵ Dragić, Marko. „Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju.“ *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, No. 2-3. Split, 2009., str. 37.

²⁶ Porfirogenet, Konstantin. *O upravljanju carstvom*. Dom i svijet, Zagreb, 2003., str. 82-83.

Narod je upitan želi li da kralj Tomislav postane njihov kralj, a odgovor je bio jednoglasan što je označilo početak krunidbe i inicijacija jednog svijetlog razdoblja hrvatske povijesti. Tomislav je položio ruku na sveto Evanđelje, dao svečanu prisegu i primio svetu pričest. Krunitelj ga je opasao posvećenim mačem, pomazao svetim uljem i na glavu mu postavio kraljevsku krunu. Simboličnim činom predavanja kraljevskog žezla u ruke kralja Tomislava, prihvaćene su vrline pravde, krjeposti i spasenja.²⁷

Dragić od Klaića preuzima zapis usmene predaje o tom povijesnom događaju:

Kralj Tomislavo, kada je u stara vrmena vlado Rvackom, bio je krunisan u Kongori pod čvorovim rastom, a i danas se zna gdje je bila crkva u kojoj se Tomislav krunio. Kako stari ljudi pamte i pripovijaju, ukopan je Tomislav na Jabuci njivi (na Čondraku) i pored Tomislava ukopana su još tri poglavita rvacka kralja. Najprvo je na cilom svitu od svih svitskih vladara onoga staroga vakta, najprvo je Tomislav okrunjen. Stari su naši pripovijali da je naroda bilo za vrime krunisanja Tomislava tri i po milijuna i od Stržnja do Sovički vrata ispod kapka mogo si proć da čovik pokiso ne bi.²⁸

Istovjetnu predaju, uz intervencije na planu izraza, donosi i Đurić koji je prezentira u sljedećem obliku:

Kralj Tomislav, kada je u stara vremena vlado rvackom državom, bio je okrunjen u Kongori pod čvorovim hrastom. I danas se zna gdje je bila crkva u kojoj se Tomislav krunio. Kako stari ljudi pamte i pripovijaju, ukopan je Tomislavo na Jabuci njivi, na Čondraku. Pokraj Tomislava ukopana su još tri poglavita rvacka kralja i kada bi se tu zemlja prikopavala, našlo bi se prstenja tizi moluća.

Na cilom svitu od svih svitskih vladara onog starog vakta (vremena) najprvo je Tomislavo okrunjen. Stari su naši pripovijali da je naroda bilo za vrime krunisanja Tomislava 3 i po ilijuna u Duvnu. Od Stržanja do Sovičkih vrata moglo se ispod kapka proći, a da čovjek pokiso ne bi. Također se pripovijada da je prvi rvacki kralj Tomislavo, kralj svega svita, onda imo svoje dvore na Čondraku od kojih su Turci nosili i dovozili veliko kamenje i njima grad Duvno gradili. Te dvore vidjeli su i inžinjuri za vrijeme austrijske vlade kada su ovuda mjerili.²⁹

²⁷ Hitrec, Hrvoje. *Hrvatske legende*. Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 10-14.

²⁸ Dragić, Marko. „Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju.“ *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, No. 2-3. Split, 2009., str. 31.

²⁹ Đurić, Tomislav. *Legende puka hrvatskoga*. Meridijani. Samobor, 2007. str 17.

Nakon krunidbe kralj je, uz pomoć banova, župana i ostalih kraljevskih namjesnika, uredio teritorijalno ustrojstvo Hrvatske te je utvrđena nasljedna kraljevska loza Trpimirovića. Ako izumre ona, dogovoreno je da će hrvatski banovi birati novu lozu, a banom će biti izabran netko iz šest hrvatskih plemena: Kačića, Kukara, Svačića, Čudomerića, Mogorovića i Šubića.³⁰

Dragić navodi i predaju o vjenčanju kralja Tomislava:

*Legenda kaže da je na Gradini poviš Petrovića bila crkva koja se zvala Ružica. U toj se crkvi, kazivali su brte stari, vinča kralj Tomislav. A njegova žena je bila rodnom iz Zauma.*³¹

U istoj knjizi nalazimo i predaju o lokalitetu Crkvine za koji narod pripovijeda kako se tu kralj Tomislav došao posvetiti nakon krunidbe:

*U Mesijovini se nalazi Gradina i tu je bila crkva Sv. Ilije i kazivali su da je se tu kralj Tomislav doša posvetit poslje krunisanja. I danas se to misto zove Crkvina. Tu su nađeni neki grebovi i kaže se ako se kopa po strani od Duvna da odma počme nevrime. To je sveto misto i ne smi se dirat u grebove.*³²

4.2. Petar Krešimir IV.

Petar Krešimir IV. bio je hrvatski kralj u razdoblju od 1058. do 1075 godine.³³ Činjenica da je s obitelji zadarskih Madijevaca, svojim rođacima bio u dobrim vezama pomogla mu je prilikom uspostavljanja stabilnosti u državi. Petar Krešimir IV. tada je izjednačio grad Biograd sa starim carskim gradovima Dalmacije, a ljubav prema tomu gradu očitovala se u gradnji benediktinskog samostana s crkvom svetog Ivana Evanđelista u njemu još na početku njegove vladavine.³⁴ Međutim, rekonstrukcija njegove vladavine zahtjevnija je zbog toga što su mnoge isprave i bilješke dvojbene. Ipak, njega se smatra prvim vladarom koji je imao titulu kralja Hrvatske i Dalmacije.³⁵

Zanimljivo je istaknuti da je početkom svoje vladavine bio osumnjičen za fratricid Gojslava zbog čega je, prema Foretiću, papa poslao u Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije poslanika Majnarda

³⁰ Lojkić Mladen, *Kletva kralja Zvonimira*, Vlastita naklada, Zagreb 2007. str.141.-151.

³¹ Dragić, Marko. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*. Matica hrvatska u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2005., str. 101.

³² Isto.

³³ Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata, knjiga 1*. Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 129.

³⁴ Ferdo Šišić. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb, 1990., str. 140.

³⁵ Petar Krešimir IV. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/petar-kresimir-iv>) Pristupljeno 28. 6. 2024.

koji je svjedočio Petrovoj zakletvi da nije počinio bratoubojstvo što je rezultiralo njegovim povratkom na prijestolje. O tome govori Korčulanski kodeks iz 12. stoljeća:

Aleksandar II. stolovao je 11 godina, 10 mjeseci, 13 dana. Ovaj je, ispravljajući revno, kao dobar pastir mnoge stvari u raznim stranama svijeta, čuo da je hrvatski vladar Krešimir na prijevaru dao ubiti brata Gojzlava. Zato je poslao svog poslanika Majnarda, dakako, svetog i savjesnog muža, koji neka svojom oštroumnošću istraži ako je tako. On je došao i primio zadovoljštinu od njega (tj. Krešimira) koji se zakleo s dvanaesticom svojih župana da nije umiješan u taj zločin. I sam se (vladar) pomiren (s crkvom) ponovo dočepao vlasti u onoj zemlji po svetom Petru apostolu.³⁶

4.2.1. Badnjak kralja Petra Krešimira IV.

Đurić nam u prvoj knjizi u nizu naslovljenom *Legende puka hrvatskoga* donosi priču s karakteristikama povijesne predaje koja govori o kralju Petru Krešimiru IV. Autor je predaju oblikovao u pučkoj maniri na temelju narodnih pričanja, ali i pisanja povjesničara ili umjetnika.

Vrijeme je radnje priče kojoj je glavni lik Petar Krešimir IV. Badnjak. Budući da je dalmatinsko zaleđe poznato po blagim zimama i da su snjegovi rijetka pojava, Petar Krešimir IV. bio je oduševljen pejzažem ovog kraja jedne godine kada je dan prije Božića napadao snijeg i prekrrio okolicu Biograda na Moru. Odlučio je provesti Badnjak u vožnji tim krajem, a kraljeva pratnja uredila je najbolje konje i sve je bilo spremno za prekrasan obilazak. Predaja koju je Đurić objavio glasi:

Na Badnje jutro kralj Krešimir s kraljicom i sinom Stipanom u kočiji, a za njima njihova pratnja, razvozili su se po hladnom zraku i kada su ogladnjeli odlučili su potražiti mjesto gdje će predahnuti. U tom trenu pred njega su stala dva čovjeka. Jedan mlad i bogat, a drugi star, čedan i skromno odjeven. Bogataš kralju ponudi svoje dvore da se skupa sa svojim dvorjanima okrijepi vinom i ribom. Kralj se obrati starom upitavši ga što bi on htio. Starac mu se tada predstavi kao njegov bivši sluga, sokolar Aprić koji je, nakon ponude bogataša, odustao od poziva kralju da se okrijepi u njegovoj kućici između dva drveta. Kada je to Krešimir čuo, odbio je bogataša i odlučio se za starčev skromni dom. Njegova

³⁶ Izvorni latinski tekst: *Alexander II. sedit annos XI. menses X. dies XXII. Hic inter alia multa in diuersis mundi partibus religiose ut bonus pastor emendans, audivit de Cressimiro Chroatorum principe quod dolo necari fecisset Goislaum fratrem suum, misso aprocrisario Mainardo religiosum scilicet virum, qui sua sagacitate si ita res haberetur inquireret. Qui veniens satisfactionem accepit ab eo, iurans cum duodecim suis iuppanis non se teneri illo crimine. Ipse autem reconciliatus iterum adeptus est principatus illius terre a parte sancti Petri apostoli.* (Foretić, Vinko, „Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu.“ *Starine* 46, 1956., str. 30.)

kućica bila je pretijesna za svu tu gospodu. Smeteni sokolar Aprić razveselio se kada je shvatio da kralj od njega traži da mu da mlijeka, sira i kruha čega je u njegovoj kući bilo na pretek. Sve do kasnog poslijepodneva razgovarala su i zabavljala se gospoda u sokolarevoj kući, a kralju Krešimiru to je bilo najdraže Badnje večer u životu. Kao znak zahvalnosti naredio je da se na Božić starom sokolaru odnesu bogati kraljevski darovi. Na proljeće je sokolar Aprić, uz svoja dva drveta lipe zasadio i treće na uspomenu dobrote i milosti hrvatskog kralja Krešimira.³⁷

4.3. Kralj Dmitar Zvonimir

Porijeklo kralja Zvonimira nije sa sigurnošću utvrđeno zbog nedostatnih podataka. Dragić navodi da je pripadao dinastiji Svetoslavića. Vladao je krajem 11. stoljeća, točnije od 1075. do 1089. godine. Poznato je da je bio slavonski ban i određen vremenski period suvladar Petra Krešimira IV. kojega je naposljetku i naslijedio. Važno je spomenuti da je Zvonimir bio oženjen Jelenom³⁸ uz koju se veže stalni epitet Lijepa te da je on jedini hrvatski kralj u povijesti kojega je okrunio papin poslanik. Riječ je Gebizonu, a krunjenje se dogodilo u crkvi Svetog Petra u Solinu. Kao vazal, zakleo se na vjernost papi Grguru VII. te je istomu darovao samostan sv. Grgura u Vrani, selu pokraj Biograda na Moru. Važan dokument koji svjedoči o vjernosti ovih podataka je Zvonimirova zakletva odnosno Zvonimirova zavjernica.³⁹ Kralj Zvonimir prisegu je završio riječima: „Tako mi Bog pomogao!”⁴⁰

Situacija u Europi pokazala je koliko je krunjenje kralja Zvonimira bilo bitan čin za tadašnju sliku europskog kontinenta. Goldsterin ističe kako je spor oko laičke i crkvene investiture (postavljanje biskupa i drugih crkvenih osoba) tada bio na vrhuncu. Papa Grgur VII. bio je jedan od najvećih i najutjecajnijih papa svih vremena, a kralj Zvonimir uspostavio je dobar odnos s njim. Ipak, papa je odao dodatnu počast Zvonimiru i Hrvatskoj podijelivši mu znakove kraljevske časti koji su simbol njihove vjernosti u ovom odnosu. U nazočnosti hrvatskog plemstva i svećenstva,

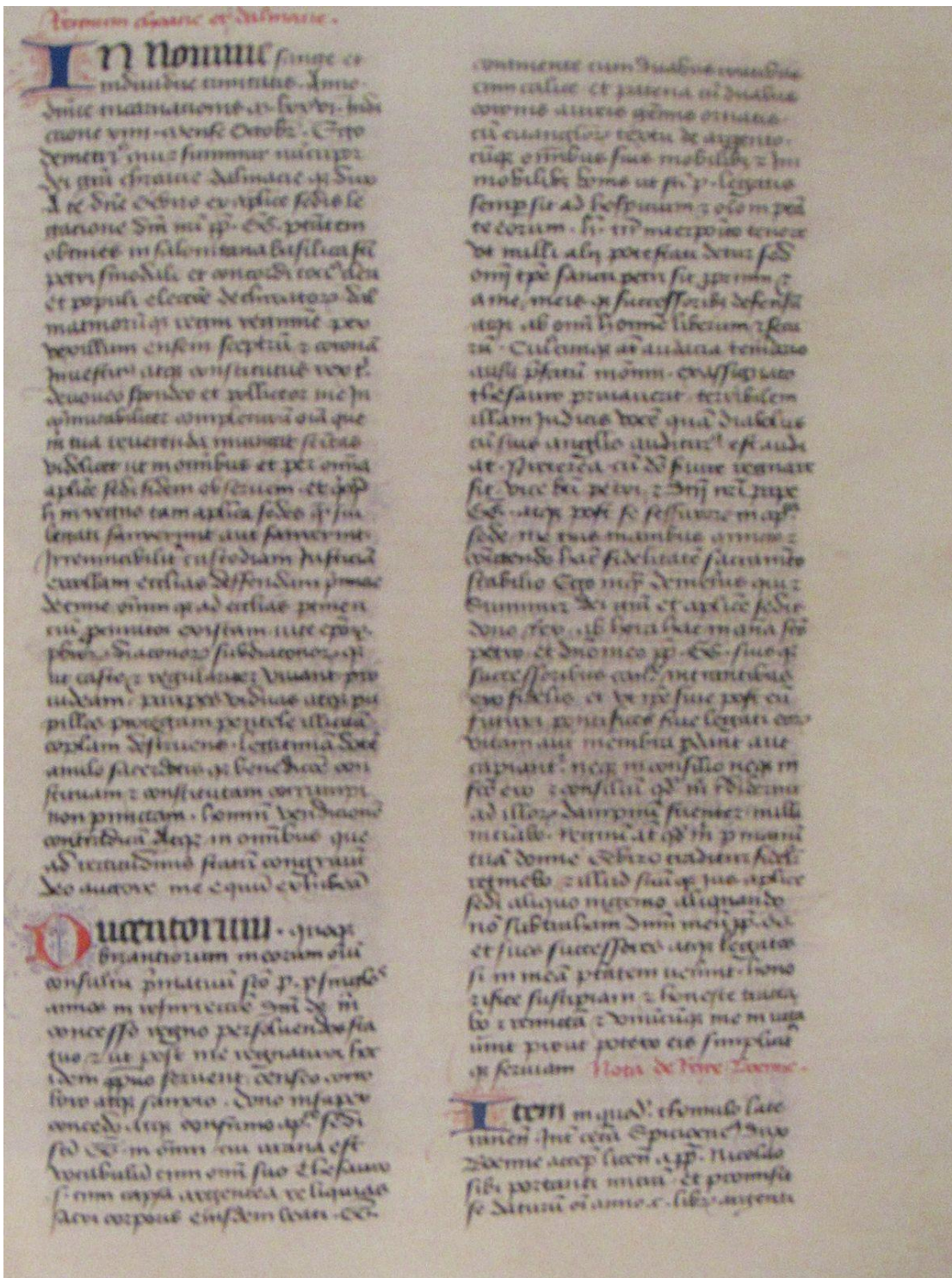
³⁷ Đurić, Tomislav. *Legende puka hrvatskoga*. Meridijani. Samobor, 2007. str. 21.

³⁸ Pretpostavlja se da je porijeklom iz Mađarske, iz roda Arpadovića, i da je bila sestra ugarskih kraljeva Geze I. i Ladislava I. te majka Radovana i Klaudije (Jelena Lijepa. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/jelena-lijepa>> Pristupljeno 28. 8. 2024.)

³⁹ Dragić, Marko. „Zbilja o hrvatskom kralju Dmitru Zvonimiru u poeziji Vladimira Nazora.“ *Croatian Studies Review*, vol. 7, br. 1, 2011., str. 61-87.

⁴⁰ Isto str. 66.

papa je kralju Zvonimiru poslao papinsku zastavu te mač, žezlo i krunu. Ta simbolika, zaključuje Goldstein, značila je da će Zvonimir u svemu biti vjeran Svetoj stolici.⁴¹

⁴¹ Goldstein, Ivo. *Hrvatski rani srednji vijek*. Novi Liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1995., str. 401-403.

1. slika *Zvonimirova zakletva*

(URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zvonimir>, pristupljeno: 2. svibnja. 2024.)

4.3.1. Vladavina Dmitra Zvonimira

Kraljevski grad Biograd nije bio jedina prijestolnica Dmitra Zvonimira već je, osim dvorca u Solinskom polju, između 1076. i 1078. boravio u Ninu, ali i u Kninu, Šibeniku te u Baškoj na Krku.⁴² Prema povijesnim predajama, Dmitra Zvonimira može se okarakterizirati kao poštenog vladara koji je svoju vladavinu posvetio širenju pravde i rješavanju problema među svojim podanicima. Ono na što prvo asocira Dmitar Zvonimir je Bašćanska ploča, odnosno darovnica benediktincima iz samostana sv. Lucije na otoku Krku, u kojoj piše da je kralj Dmitar Zvonimir benediktinskim redovnicima dao zemlju za izgradnju crkve u Jurandvoru na otoku Krku. Danas se, taj dokaz o pismenosti Hrvata, čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Šišić navodi kako je Dmitar Zvonimir sudjelovao u mnogim ratovima kao saveznik normanskog vojvode Roberta Guiskarda, a kada je 1085. godine umro Grgur VII. znalo se da je došlo do kraja hrvatsko-normanskog saveza te da je nestala najveća potpora kralju Zvonimiru. Prethodno navedeni ratovi, nastavlja Šišić, izazvali su u Hrvatskoj veliko nezadovoljstvo i ogorčenje te se, još za vrijeme kralja Zvonimira, počeo javljati sasvim novi pravac u unutarnjem životu hrvatske države. Dotadašnje župane počeli su zamjenjivati knezovi po zapadnom feudalnom uzoru, a banska čast nije bila popunjena. Nadalje, kralj se okružio Latinima, a splitskog nadbiskupa Lovru smatrao je svojim duhovnim ocem. Položaj kralja Dmitra Zvonimira nije bio zavidan, a situacija se pogoršala preranom smrću jedinog sina Radovana.⁴³

U Đurićevoj knjizi *Legende puka Hrvatskoga* piše ovako:

Iza dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra i gradova puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izji jaki, ni sluga da mu učini nepravo gospodin, jere kralj svih branjaše... I tako veliko bogatstvo biše, kako u Zagorije, kako i Primorje, za pravednoga kralja Zvonimira.⁴⁴

⁴² Dragić, Marko. „Zbilja o hrvatskom kralju Dmitru Zvonimiru u poeziji Vladimira Nazora.“ *Croatian Studies Review*, vol. 7, br. 1, 2011., str. 67.

⁴³ Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskog naroda 600. – 1918.* Split, 2004., str. 150.

⁴⁴ Đurić, Tomislav. *Legende puka hrvatskoga.* Meridijani. Samobor, 2007., str. 24

2. slika Bašćanska ploča

(URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bascanska-ploca> , stranica posjećena: 2. svibnja 2024.)

O vladavini kralja Zvonimira piše pop Dukljanin u *Ljetopisu popa Dukljanina* služeći se pričama iz naroda, a vidljiva je njegovo divljenje zbog pohvalnih riječi koje je naveo u svojim zapisima:

I osta kraljem Zvonimir, koji počteni kralj, sin dobroga spomenutja, poče crkve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od svih dobrih poljubljen, a od zlih nenavijen, jere ne mogaše zla vidjeti. I tako ne biše on za Hrvate, zašto oni neće biti dobrotom dobiti, da bolji su pod strahom. I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izji bogati, i nejaki da mu vazme jaki, ni sluga da mu učini nepravo gospodin. Jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravedno ne posidaše, tako ni inim ne dadiše. I tako veliko bogactvo biše, tako u zagorje kako i u primorje, za pravednoga kralja Zvonimira. I biše puna zemlja svakoga blaga, i biše veće vridna ureha na ženah i mladih ljudi, i na konjih, neri nada sve imanje. I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikoga bojaše, nit im nitkore mogaše nauditi, razmi gnjiv Gospodina Boga, koji dojde

svrhu ostatka njih, kako pismo govori: „Otcu zobaše kiselo groždje, a sinovom zubi utrnuše.“⁴⁵

4.3.2 Predaja o kralju Zvonimiru i ribaru

Kralj Zvonimir sudjelovao je u pomorskim bitkama uz grčku i albansku obalu nanijevši teške poraze mletačkoj floti. Zvonimir ima velike zasluge za jačanje hrvatske mornarice, ali na početku stvari nisu bile idealne jer mornarica nije bila dovoljno jaka. Bila je slabija od mletačke, bizantske i saracenske. Jednoga dana kralj je naredio da počne gradnja velikih ratnih lađa što je vrlo brzo promijenilo ravnotežu snaga na moru u korist Hrvata. Priča o kralju Zvonimiru i ribaru koju je napisao Đurić nudi literarno objašnjenje kako je došlo do izgradnje hrvatske mornarice i glasi ovako:

Kralj je Zvonimir boravio u Kaštelima i vijećao sa svojim doglavicima. Oni mu govorahu kako bi morao i on biti jak na moru kao što je kralj Tomislav bio na kopnu. Ratni brodovi mletački, bizantski i saracenski prolaze Jadranom, a hrvatske se lađice i čamci moraju od njih kriti. Neretvani su vješti i žestoki, ali su njihove lađe malene. „Došlo je vrijeme“, rekoše kralju savjetnici, „da se na moru pojavi jaka ratna mornarica hrvatskoga kralja.“ Kralj je oklijevao jer ne bijaše nagao čovjek. Valja prije razmisliti, predvidjeti koješta pa se tek onda odlučiti. Čekao je na kakav jači poticaj, na kakav znak. Jednoga dana jave mu dvorjanici da neki čovjek želi k njemu. „Dovedite ga“, reče Zvonimir. „Ali, čudnovat je to čovjek“, rekoše mu, „a nosi još čudnovatiji dar.“ „Dovedite ga“, opet reče kralj. I čovjek dođe pred Zvonimira. Bijaše krupan, bradat, bosih nogu, lica opaljena od sunca i s tragovima morske soli u naborima na čelu. Nosio je veliku ribu sa žutim, blistavim ljuskama. On skine sa sebe još živu ribu i stavi je na tle ispod kraljevih nogu. „Krasna je“, usklikne Zvonimir! „Još je sjajnije, što ti kralju ona nosi“, reče ribar, pa se prigne, otvori ribi usta, a zlatan prsten ispadne iz njih, udari o kameni pod i zazveči. „Što je to“, začudi se kralj Zvonimir. „Objasni mi!“

„Ulovio sam je jutros pod tvojim dvorima. Kao da je doplivala upravo tebi.“ „Ali otkud prsten“, upita kralj. „Ja znam. Bio sam mornar i gledao kako mletački dužd svake godine sa svoje lađe baca zlatan prsten u valove, vjenčava svoju Veneciju s morem. A eto, ta je riba uzela prsten u usta, doplivala pod tvoj dvor i pustila je da je ulovim i došla do tvojih nogu da ti ga dade“, reče ribar. Kralj Zvonimir uzme prsten, razgleda ga i u svemu tome prepozna „znak“ koji je odnekud očekivao. Brzo naredi da mu dođu doglavnici i savjetnici. Naredi im da otvore škverove, pripreme paklinu, počnu kovati lance i sidra, iliti jedra.

⁴⁵ Mužić, Ivan. *Hrvatska kronika 547-1089*. Matica hrvatska. Split, 2002., str. 130.

„Nāše lađe moraju biti čvršće i veće od svih drugih na Jadranu“, reče kralj. „Hoće, hoće“, kliknuše veselo doglavnici „ali reci nam kralju što te to iznenada potaklo, što je to bilo jače od naših nagovaranja?“

Kralj se nasmiješi, upre prstom u ribara i u ribu pa digne ruku i pokaže im prsten, što je sjao na njegovoj kraljevskoj ruci.⁴⁶

4.3.3 Kletva kralja Zvonimira

Postoje mnoge teorije o načinu na koji je skončao ovaj veliki kralj, ali većina se slaže da je pokopan u Kninu oko 1089. godine. Ferdo Šišić smatra da je umro na lokalitetu Pet crkava iste te godine, a o tom događaju zabilježio je sljedeću predaju:

Na Kosovu polju kninskom zavadio se neki kralj s vojskom te se pognali. Kralj već ranjen bježio sa Kosova polja, a vojska ga stigla gdje je sada Rotna gomila. Tu ga je izmrcvarila i ubila, i svaki je vojnik na mrtvo tijelo bacio po kamen. Vojska se potom pobila između sebe i izmrcvarila, a od puste krvi prolivene nedaleko ove gomile pocrvenila je zemlja i zato se zove Crljenica. Kralj se zvao Rotando.⁴⁷

Tu je tvrdnju negirao Vjekoslav Klaić, a Talijanaši su ubojstvo kralja Zvonimira okarakterizirali kao slabost Hrvata koji nisu sposobni vladati samim sobom. Dragić primjećuje kako su ističući to zaboravili veleizdaju Decima Bruta i Kasija Longina koji su ubili svoga prijatelja i vladara Julija Cezara 44. godine prije Krista.⁴⁸

Ivan Mužić u djelu *Hrvatska kronika ljetopisa popa Dukljanina* navodi kako je pop Dukljanin smatrao da je Hrvatska vrlo brzo požalila zbog smrti tako velikog kralja:

I toj slišavši kralj ugarski imenom Bela prvi, što se zbiše zgodilo u Hrvatih, priđe na pospih s vojskom golemom i vaze kraljevstvo hrvačko i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira. I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine.⁴⁹

⁴⁶ Đurić, Tomislav. *Legende puka hrvatskoga*. Meridijani. Samobor, 2007. str. 22-23.

⁴⁷ Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb, 1990., str. 587.

⁴⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 304.

⁴⁹ Mužić, Ivan. *Hrvatska kronika u ljetopisu popa Dukljanina*. Marjan tisak, Split, 2011. str. 91.

Predaja o nasilnom ubojstvu Dmitra Zvonimira prvi se put pojavljuje u *Ljetopisu* popa Dukljanina koji kaže:

Kralj Zvonimir ležeći u krvi izranjen velikimi bolizni, prokle nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i Svetimi njegovimi, i sobom, i nedostojnom smrtju njegovom (svojom,) i da bi veće (Hrvati) nigdar neimali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili. I tako ležeće a Hrvate proklinjuće izdahnu. I pojde duh njegov, po milosti onogaj ki sve može, s anjeli veseliti (se) u vike vikom.⁵⁰

Prema predaji koju Dragić spominje, zadnje su Zvonimirove riječi upućene Hrvatima bile: *Nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili*. Navedena kletva trebala je trajati devetsto godina, sve do 1989. godine, što se, može se reći ostvarilo.⁵¹

Nakon Zvonimirove smrti vrlo kratko na prijestolje sjeda Stjepan II. Trpimirović jer je, kako je već spomenuto, Zvonimirov sin Radovan umro prije svoga oca. Stjepan II. je u Šibeniku proglašen kraljem Hrvata i Dalmatinaca. Vladao je oko dvije godine, a nakon njegove smrti dolazi do nereda u Hrvatskom Kraljevstvu.⁵²

4.4. Petar Svačić – posljednji hrvatski kralj

Kada se spomene posljednji hrvatski kralj, prva asocijacija je zasigurno Petar Svačić (Snačić), ali rijetki su upućeni u složenu situaciju koja je nastala nakon smrti kralja Zvonimira. Naime, kako Klaić navodi, iza hrvatskoga kralja Zvonimira ostala je samo njegova udovica Jelena Lijepa pa je ostalo neriješeno pitanje o novom hrvatskom kralju.⁵³ Oko južne Kupe na sjevernom podnožju Gvozda, došlo je potkraj travnja i početkom svibnja do bitke u kojoj je kralj Petar zajedno sa svojom vojskom bio potučen te umire kao posljednji nezavisni hrvatski kralj. Planina Gvozd danas je poznatija pod nazivom Petrova Gora.⁵⁴ Vjekoslav Klaić također navodi kako je Koloman preko leševa Petrovih junaka stupio na tlo bjelohrvatske banovine tražeći da mu se narod pokori. Nakon sukoba na Petrovoj gori nije mu se nitko opirao i tako mu je pošlo za rukom da zauzme svu slovinsku i hrvatsku zemlju sve do Neretve i dalmatinskih gradova. U kraljevskom je gradu

⁵⁰ Mužić, Ivan. *Hrvatska kronika 547-1089*. Matica hrvatska. Split, 2002., str. 132.

⁵¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 304.

⁵² Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Knjiga prva*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1988., str. 146.

⁵³ Isto str. 146

⁵⁴ Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskog naroda 600. – 1918*. Split, 2004., str. 152-153.

Biogradu potvrđen za kralja u nazočnosti hrvatskih i ugarskih velikaša. Od toga dana, on se ponosio titulom *kralja Ugarske, Hrvatske i Dalmacije*.⁵⁵

August Šenoa je u svojim *Povjesticama* opisao smrt Petra Svačića kao veleizdaju Hrvata koji su sami sebe osudili na dugogodišnje ropstvo kojekakvim državama, narodima i kraljevstvima:

*Kad presuši se rodu rana,
Zaboravit nam noć tu dao
U koju bijedni narod pao;
I svač'je srce vjerno budi!
Poštenje satri podlo mito,
Hrvati nek su cijeli ljudi,
Po svijetu pleme plemenito!
A ti, oj, zvijezdo večernice,
Kad rodu dan se opet vrati
Razvedri svoje alem-lice,
I Danicom će rod te zvati!
Oj, hvala, hvala, bijela vilo,
Sad umrijeti je kralju milo!«
Cjelunuv vilu, junak pade,
Taj stijeg mu sveti pokrov bio,
Još zirnu — dušu zvijezdam' dade.
I vila plače — tijo — tijo.
Mi? Satrli smo grobu vrata,
Da, još nas ima — još Hrvata.⁵⁶*

⁵⁵ Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Knjiga prva*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1988., str. 152.

⁵⁶ Šenoa, August. *Povjestice*. Zagrebačka stvarnost. Zagreb. str 15.

Hrvoje Hitrec obradio je motiv smrti posljednjeg hrvatskog kralja Petra Svačića pridavši mnogo pozornosti okrutnosti i nelojalnosti tadašnjih hrvatskih velikaša:

Kada je došlo vrijeme da Koloman prođe Hrvatskom i dočeka Busilu, stigne glas do Petra da oko ugarskoga kralja doista nije malobrojna pratnja, pa ni samo impresivna, nego velika i snažna vojska od pedeset tisuća, koja se sprema pokoriti ne samo Slovinsku nego i Bjelohrvatsku banovinu. Štoviše, toj se vojsci pridružuju i mnogi hrvatski velikaši sjeverno i južno od Gvozda, isti oni koji su svojedobno priželjkivali Ladislava. Govorahu da nisu izdajnici, nego će uglaviti da Hrvatska ostane samostalnom zemljom, a samo će kraljeva osoba spajati dvije države. Očajni Petar ne dopusti da mu se na licu opazi malodušnost, već pozove vjerne Hrvate u boj. Bio je svibanj i mirisala je šuma kroz koju je nevelika Petrova vojska jahala prema sjeveru. Ispod Gvozda, na donjoj Kupi, prihvati ta šaka Hrvata bitku s Kolomanom i njemu odanim hrvatskim velmožama.

Petar poljubi medaljon s Klaudijinom slikom, prekriži se i prvi srnu u boj.

Tko zna je li mu grudi probilo ugarsko ili hrvatsko koplje, tek kažu da je dugo umirao dok su gavranovi slijetali, čekajući da premine zadnji kralj hrvatske krvi. U času Petrove smrti jedna je vila u Klaudijinom obličju usnom dirnula njegove usne i cjelovom, ublažila grč prijezira na ratnikovu licu.⁵⁷

Tomislav je Đurić motiv smrti Petra Svačića opisao na drugačiji način veličajući karakter posljednjeg hrvatskog kralja i uvodeći mitski motiv vila u svom djelu *Legende puka hrvatskoga*:

Borba bjesni planinom Gvozdom. Konji hrže, ječe, bojovne trube zovu čete sa svih strana, a urlik Mađara odzvanja klancima dok s mukom krče put kroz hrvatske čete. Hrvati sve teže odolijevaju, ali se bore. Na čelu im je kralj Petar Svačić. On se baca gdje je bijes najžešći i nasrtaji mađarski sve jači, a udarci sve češći. Kralj se nada, jer prijestolje se ne ruši i narod svoju slobodu ne predaje bez krvi. Petrovi borci sve bjesnije biju, a on krvav, strašan pred svima prednjači. Ali uzalud hrabrost pred tolikom silom nadmoćnih Mađara. Pogiboše Hrvati, a na gomili njihovih tijela ostao je sam kralj s mačem u ruci.

Jednog trena nastane muk, sablasna tišina. Razrijede se ugarski redovi i između njih priđe Petru kralj Koloman u pratnji svojih vojskovođa i biskupa, „Petre, sam si“, reče mu Koloman. „Čemu ta borba? Sto te rana peče: Vidim da si junak vrli. Zato se prigni, i predaj, poljubi moju kraljevsku ruku, a ja ću te postaviti za hrvatskog bana i meni ćeš služiti.“

⁵⁷ Hitrec, Hrvoje. *Hrvatske legende*. Školska knjiga. Zagreb, 2007., str. 20-21.

Ranjeni kralj, Petar Svačić, sav obliven krvlju prkosno ga pogleda u oči, a onda mu odgovori: „Kolomane! Ne, ja nisam sam. Gledaj, uz mene su Ljudevit, Braslav, Mojslav i Tomislav. Svi me gledaju, jer znaju da posljednji vladar mora se srušiti s krunom na glavi i s ponosom u duši!. Zato Mađaru napni strijelu, jer svaki Hrvat nije izdajica, a pogotovo kralj. Kaplje moje krvi sijat će kao biseri na mojem čelu i hrvatskoj kruni.“

Smrklo se, munje udaraju, gromovi tresu Gvozd, a vjetrine lome granje. Oko mrtvog kralja tuguju vile Hrvatice. Tuguju i u čelo ga ljube. Od njihova plača na tren se probudi Petar Svačić pa im reče: „Hvala vam, hvala bijele vile. Sad je umrijeti kralju milo. Ali ne tugujte, jer moja smrt nije naš kraj. Još nas ima – još Hrvata“. To reče junački i zauvijek zaklopi oči.⁵⁸

5. ZAKLJUČAK

Na kraju završnog rada važno je istaknuti proučavanje povijesnih predaja o hrvatskim narodnim vladarima kao ključni dio nacionalnog identiteta i kolektivne svijesti. Povijesne predaje o hrvatskim narodnim vladarima čine temeljni dio kolektivnog sjećanja i kulturne baštine hrvatskog naroda. Ovaj rad analizirao je razne aspekte tih predaja, od dolaska Hrvata i predaja o kraljicama Tugi i Bugi te Čehu, Lehu i Mehu, do života i vladavine najvažnijih hrvatskih kraljeva poput Tomislava, Petra Krešimira IV., Dmitra Zvonimira i posljednjeg hrvatskog kralja Petra Svačića. Svaka od tih predaja ne samo da oslikava povijesne događaje, već i reflektira društvene vrijednosti, vjerovanja i identitet zajednice kroz stoljeća.

Uz to, ova studija naglašava važnost kritičkog promišljanja i kontekstualizacije povijesnih predaja kako bismo razumjeli kako su oblikovale nacionalni identitet i percepciju prošlosti, ali i utjecale na mnoge pisce u recentnim vremenima. Istraživanje o hrvatskim narodnim vladarima pruža temelje za promicanje povijesne svijesti i nacionalnog ponosa. Kroz analizu različitih interpretacija i motivskih elemenata u tim predajama, otkrivamo složenu narav povijesnog pamćenja i konstrukciju kolektivnog identiteta. Konačno, istraživanje o hrvatskim kraljevima potiče nas na promišljanje o kontinuitetu i promjenama u političkim sustavima kroz povijest te nas inspirira da bolje razumijemo vlastitu kulturnu baštinu i kontekst u globalnom svjetlu. Predaje nisu samo povijesni zapisi; one su živi dokazi kulturnog i društvenog konteksta iz kojeg su potekle. Ove priče obogaćuju naše razumijevanje povijesti, jer one nisu samo činjenice, već i interpretacije događaja, personifikacije vrijednosti i moralne pouke koje su oblikovale hrvatsku svijest. Povijest

⁵⁸ Đurić, Tomislav. *Legende puka hrvatskoga*. Meridijani, Samobor, 2007., str. 25-26.

i predaje zajedno stvaraju složenu tapiseriju koja pokazuje kako se narod suočavao s izazovima, kako je slavio pobjede i kako je kroz sve to očuvao svoj jedinstveni identitet.

Zaključno, ove povijesne predaje imaju neprocjenjivu vrijednost ne samo kao povijesni dokumenti već i kao živi izrazi kulturnog identiteta, koji i danas služe kao inspiracija i podsjetnik na bogatu povijest i naslijeđe Hrvatske.

6. LITERATURA

1. Brković, Milko. *Hrvatski kraljevi*. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, br. 42, 2000., str. 503–505.
2. Đurić, Tomislav. *Legende puka hrvatskoga*. Meridijani, Samobor, 2007.
3. Dragić, Marko. „Zbilja o hrvatskom kralju Dmitru Zvonimiru u poeziji Vladimira Nazora.“ *Croatian Studies Review*, vol. 7, br. 1, 2011., str. 61–87.
4. Dragić, Marko. „Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju.“ *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, No. 2-3, Split, 2009., str. 21–44.
5. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
6. Dragić, Marko. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*. Matica hrvatska u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2005.
7. Foretić, Vinko. „Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu.“ *Starine* 46, 1956., str. 23–44.
8. Goldstein, Ivo. *Hrvatski rani srednji vijek*. Novi Liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1995.
9. *Guslarske pjesme*. Riječka Tiskara, Rijeka, 1974.
10. Hitrec, Hrvoje. *Hrvatske legende*. Školska knjiga, Zagreb, 2007.
11. Kekez, Josip. „Usmena književnost.“ U *Uvod u književnost*. urednici Z. Škreb i A. Stamać (ur.), 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986.

12. Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Knjiga prva*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988.
13. Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata, knjiga I*. Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980.
14. Lojkić, Mladen. *Kletva kralja Zvonimira*. Vlastita naklada, Zagreb, 2007.
15. Mijatović, Anđelko. *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. Školska knjiga, Zagreb, 1996.
16. Mužić, Ivan. *Hrvatska kronika 547-1089*. Matica hrvatska, Split, 2002.
17. Mužić, Ivan. *Hrvatska kronika u ljetopisu popa Dukljanina*. Marjan tisak, Split, 2011.
18. Orbini, Mavro. *Kraljevstvo Slavena*. Golden Marketing, Narodne novine, Zagreb, 1999.
19. Porfirogenet, Konstantin. *O upravljanju carstvom*. Dom i svijet, Zagreb, 2003.
20. Pribojević, Vinko. *O podrijetlu i zgodama Slavena*. JAZU, Zagreb, 1951.
21. Raukar, Tomislav. *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*. Školska knjiga, Zagreb, 1997.
22. Rudolf Horvat. *Povijest Hrvatske I. (od najstarijeg doba do g. 1657.)*. Tiskara Merkur, Zagreb, 1924.
23. Šenoa, August. *Povjestice. Zagrebačka stvarnost*, Zagreb, 2003.
24. Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskog naroda 600.–1918*. Split, 2004.
25. Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb, 1990.

MREŽNI IZVORI

1. Jelena Lijepa. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/jelena-lijepa>) Pristupljeno 28. 8. 2024.
2. *Krapinska legenda o Čehu, Lehu i Mehu*. Povijest.hr (URL: <https://povijest.hr/drustvo/kultura/krapinska-legenda-o-cehu-lehu-i-mehu/> Pristupljeno 8. 7. 2024.).
3. Petar Krešimir IV.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/petar-kresimir-iv>) Pristupljeno 28. 6. 2024.

4. Poljica. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/49319>) Pristupljeno 27. 6. 2024.

Popis slika

1. slika *Zvonimirova zakletva* (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zvonimir>, pristupljeno: 2. svibnja. 2024.), stranica završnog rada: 19.
2. slika Bašćanska ploča (URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bascanska-ploca>, stranica posjećena: 2. svibnja 2024.), stranica završnog rada: 21.

Sažetak

Ovaj rad istražuje ulogu povijesnih predaja u oblikovanju razumijevanja hrvatske povijesti i identiteta. Analizirani su različiti aspekti narodne usmene i pisane književnosti koja je kroz stoljeća oblikovala percepciju važnih povijesnih figura i događaja u Hrvatskoj. Posebna pažnja posvećena je legendama o dolasku Hrvata, uključujući priče o kraljicama Tugi i Bugi te Čehu, Lehu i Mehu, kao i značajnim kraljevima poput Tomislava, Petra Krešimira IV., Dmitra Zvonimira i Petra Svačića. Rad pokazuje kako su te predaje, iako često fikcionalne, odražavale stvarne povijesne okolnosti i doprinijele očuvanju kulturnog identiteta. Kroz analizu tih predaja, istaknuto je kako su one utjecale na razumijevanje nacionalne i vjerske baštine Hrvata. Zaključno, rad naglašava značaj

usmene književnosti u očuvanju hrvatskog identiteta, potvrđujući njezinu ulogu kao ključnog elementa povijesnog i kulturnog naslijeđa.

Ključne riječi: usmene povijesne predaje, dolazak Hrvata, srednjovjekovna Hrvatska, hrvatski narodni vladari.

Abstract

This paper explores the role of historical tales in shaping the understanding of Croatian history and identity. It analyses various aspects of oral and written folk literature that have, over centuries, influenced perceptions of significant historical figures and events in Croatia. Special attention is given to tales about the arrival of the Croats, including stories about the queens Tuga and Buga, as well as the figures of Čeh, Leh, and Meh, along with notable kings such as Tomislav, Petar Krešimir IV, Dmitar Zvonimir, and Petar Svačić. The paper demonstrates how these legends, although often fictional, reflect real historical circumstances and contribute to the preservation of cultural identity. Through the analysis of these legends, the impact they have had on the understanding of Croatian national and religious heritage is highlighted. In conclusion, the paper emphasizes the importance of oral literature in preserving Croatian identity, confirming its role as a key element of historical and cultural heritage.

Keywords: oral historical tales, arrival of Croats, medieval Croatia, Croatian national rulers.

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada

(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: Petar Jurica

Naslov rada: Povijesne predaje o hrvatskim narodnim vladarima

Znanstveno područje i polje: Hrvatski jezik i književnost

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

doc. dr. sc. Nikola Sunara

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Predsjednik komisije: prof. dr. sc. Marko Dragić

Član: prof. dr. sc. Boris Škvorc

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti* (NN br. 119/22)).

Split, 26. 08. 2024.

Potpis studenta/studentice: _____

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "S. Jurica". The signature is written in a cursive style with a large initial "S" and a long, sweeping underline.

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Petar Jurica, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Hrvatskog jezika i književnosti i Talijanskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. 08. 2024.

Potpis

